
РОЗДІЛ I. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ

УДК 34.341

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.1>

ГЕНОЦИД ХХІ СТОЛІТТЯ: ВІЙНА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ІЗ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОСТІ

Дем'янчук Ю.В.,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: 0000-0002-7695-6338

Новак Я.В.,

директор, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Права та соціально-поведінкових наук
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»»
«Білоцерківський інститут економіки та управління»
ORCID: 0000-0002-2877-6746

Добренька Н.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Права та соціально-поведінкових наук
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»»
«Білоцерківський інститут економіки та управління»
ORCID: 0000-0003-4480-3537

Дем'янчук Ю.В., Новак Я.В., Добренька Н.В. Геноцид ХХІ століття: війна середньовіччя із засобами сучасності.

Геноцид ХХІ століття: війна середньовіччя із засобами сучасності. У ХХІ столітті геноцид, як форма злочину проти людяності, набув особливої актуальності в умовах військових конфліктів, зокрема тих, що розгортаються із залученням сучасних технологій, але зберігають риси середньовічної жорстокості. Яскравим прикладом є повномасштабна агресія Російської Федерації проти України, яка почалася у 2014 році, але набула безпрецедентного масштабу у 2022 році. Цей конфлікт став полем битви між принципами міжнародного права та реальністю тотального знищення людських життів, культури, інфраструктури й державної суверенності. Геноцид, згідно з Конвенцією про запобігання злочину геноциду і покарання за нього 1948 року, полягає у діях, спрямованих на знищення національної, етнічної, расової або релігійної групи. У сучасній війні проти України геноцид має ознаки цілеспрямованої політики знищення української ідентичності. Він включає масові вбивства мирних громадян, депортації, знищення культурних та історичних пам'яток, руйнування інфраструктури, психологічний терор і поширення пропаганди, що виправдовує ці дії.

Сучасні засоби ведення війни, такі як високоточна зброя, дрони, кібератаки та інформаційна війна, стали інструментами, що підсилюють наслідки геноциду. Попри технічний прогрес, методи, які використовуються, залишаються середньовічними за своєю жорстокістю та зневагою до гуманітарних норм. Водночас інформаційні технології виконують роль подвійного інструменту: вони використовуються для поширення пропаганди, але також сприяють викриттю злочинів і мобілізації міжнародної спільноти для боротьби з агресором. Український випадок є унікальним не лише за масштабом руйнувань і втрат, але й через глобальний резонанс, який спричинила ця війна. Він змусив міжнародну спільноту переглянути механізми забезпечення безпеки, захисту прав людини і запобігання геноциду. Важливим є вивчення ролі міжнародних організацій, зокрема ООН, НАТО та ЄС, у запобіганні подібним трагедіям у майбутньому.

Ключові слова: повномасштабна агресія, війна, геноцид, права людини.

Demianchuk Y.V., Novak Y.V., Dobrenka N.V. Genocide of the XXI century: war of the Middle Ages with modern means.

Genocide of the 21st century: war of the Middle Ages with modern means. In the 21st century, genocide, as a form of crime against humanity, has become especially relevant in the context of military conflicts, in particular those that are unfolding with the involvement of modern technologies, but retain features of medieval cruelty. This conflict became a battlefield between the principles of international law and the reality of the total destruction of human lives, culture, infrastructure and state sovereignty.

Genocide, according to the 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, consists of actions aimed at the destruction of a national, ethnic, racial or religious group. In the modern war against Ukraine, genocide has signs of a purposeful policy of destroying Ukrainian identity. It includes mass killings of civilians, deportations, destruction of cultural and historical monuments, destruction of infrastructure, psychological terror, and the spread of propaganda justifying these actions.

Modern means of warfare, such as precision weapons, drones, cyberattacks, and information warfare, have become tools that amplify the effects of genocide. Despite technological progress, the methods used remain medieval in their cruelty and disregard for humanitarian norms. At the same time, information technologies play the role of a double tool: they are used to spread propaganda, but they also contribute to the detection of crimes and the mobilization of the international community to fight against the aggressor.

The Ukrainian case is unique not only in terms of the scale of destruction and losses, but also because of the global resonance that this war caused. He forced the international community to review the mechanisms for ensuring security, protecting human rights and preventing genocide. It is important to study the role of international organizations, in particular the UN, NATO and the EU, in preventing similar tragedies in the future.

Key words: full-scale aggression, war, genocide, human rights.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну відбувся 24 лютого 2022 року. На зараз, можемо, сказати, що це не та війна яка відбувається з дотриманням принципів та правил ведення війни, передбачених міжнародними нормами права. Такий акт нападу, є не що інше, як терористичне загарбування території незалежної самостійної країни. Однією з цілей агресії є також знищення української національної ідентичності. Росіяни свідомо руйнували українські пам'ятки культури, історичні та релігійні об'єкти. Ці дії направлені на знищення національної свідомості та культурної спадщини українського народу.

Мета дослідження: аналіз повномасштабного вторгнення росії як геноцид в Україні.

Стан опрацювання проблематики. Протягом останніх років Ярослав Грицак, відомий український історик, досліджує не тільки минуле, але й сучасні події в Україні. Він активно працює над висвітленням масштабів злочинів, які здійснює Росія в Україні. Він також акцентує увагу на питаннях геноциду в контексті війни, акцентуючи на гуманітарних та соціальних аспектах агресії.

Значний внесок у дослідження геноциду українського народу зробили Д.С. Азаров, В.М. Венгер, Д.О. Коваль, Г.С. Нуріджанян [8, с. 12]. Ельдар Мамедов — правозахисник і дослідник з міжнародним досвідом, який спеціалізується на питаннях міжнародного гуманітарного права. Він працює над аналізом та документуванням геноцидальних актів, здійснених російськими військовими в Україні, включаючи масові вбивства та страту мирних жителів. Антон Дробович, директор Українського інституту національної пам'яті, активно працює над вивченням історії війни та геноциду в Україні. Він досліджує те, як війна та злочини Росії проти України змінюють національну пам'ять і ідентичність, а також питання репресій та геноциду в реальному часі. Володимир В'ятрович — український історик і публіцист, який займається питанням геноциду, репресій і порушень прав людини, зокрема щодо Росії. Під час війни 2022 року він активно виступає з публікаціями, що стосуються масових вбивств, депортацій і інших злочинів, що свідчать про геноцидні наміри російської влади.

Виклад основного матеріалу. Війна в Україні, здобула численні політичні та правові визнання, зокрема щодо порушення прав людини та норм міжнародного права. Одне з таких визначень, яке активно обговорюється в різних міжнародних колах, – це геноцид. Історія становлення терміну та концепції геноциду – це шлях, що пролягав від окремих випадків масових вбивств і насильства над цілими етнічними, релігійними чи національними групами до юридичного визначення цього явища на міжнародному рівні. Сам термін «геноцид» виник у середині ХХ століття, але самі акти геноциду існували задовго до цього. Геноцид, як зумисне знищення цілих груп людей, існував ще до того, як сам термін був введений. Задовго до ХХ століття історія людства знала безліч прикладів масових вбивств, етнічних чисток і насильства на основі расових, релігійних чи національних ознак. Відомі випадки знищення цілих народів або етнічних груп: Погроми євреїв, зокрема

в середньовічній Європі, часто відбувалися з релігійних чи етнічних причин. Під час колоніальних воєн європейські держави, наприклад, британці в Індії або бельгійці в Конго, вдавалися до масових вбивств корінних народів. Під час різних колоніальних і національних війн, зокрема в Америці та Африці, мали місце випадки, що можна кваліфікувати як геноцид (наприклад, знищення корінних народів Америки, зокрема індіанців). Геноцид – це систематичне знищення, знищення частини групи людей за етнічною, національною, расовою або релігійною ознакою. Він може включати в себе масові вбивства, переслідування, примусову депортацію, знищення культурних пам'яток і інші акти насильства [7].

Після Другої світової війни, коли світ оговтувався від наслідків масових убивств, було створено ООН, і міжнародне співтовариство активно взялося за створення нових юридичних норм.

Міжнародний військовий трибунал в Нюрнберзі (1945–1949) засудив нацистських лідерів за військові злочини та злочини проти людства. Вперше в історії був використаний термін «злочин проти людства» для визначення дій, подібних до геноциду.

У 1948 році ООН прийняла Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide). Вона визначає геноцид як: Вбивство членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Заподіяння серйозної шкоди здоров'ю чи фізичному благополуччю членам такої групи. Намір знищити культурну чи соціальну основу групи (наприклад, через насильницьку депортацію, запровадження умов, що ведуть до знищення). Конвенція визначила геноцид як міжнародний злочин, за який особи можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Після ухвалення Конвенції по геноциду низка трагедій і конфліктів також стали об'єктами юридичного розслідування з погляду геноциду. Найбільш відомі приклади: Геноцид в Руанді (1994): Масові вбивства, що призвели до загибелі понад 800 000 людей, переважно тубільців тутсі, стали одним із найвідоміших випадків геноциду в Африці. Геноцид у Сребрениці (1995): Війна в Боснії та Герцеговині призвела до масових вбивств мусульманських боснійців, зокрема в Сребрениці, де сербські війська здійснили вбивства понад 8000 чоловіків і хлопців. Геноцид в Дарфурі (2003 – до сьогодні): Конфлікт в Судані призвів до тисяч вбитих і мільйонів біженців, і багато міжнародних спостерігачів визнали це геноцидом.

Сучасні війни та конфлікти, зокрема в Україні, викликають обговорення про можливість визнання актів насильства як геноцид. Російська агресія проти України вже викликала численні звинувачення в геноциді, оскільки Росія заперечує існування української нації, активно вбиває цивільних осіб та знищує українську культуру.

Чому війна в Україні вважається геноцидом?

Вбивства цивільних осіб під час війни в Україні, зокрема після повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, є одним із найгірших аспектів конфлікту. Масові вбивства, катування, тортури та інші злочини проти людяності стали частиною військових дій, що відбувалися на території України. Це також є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій, які забороняють нападати на мирне населення і зобов'язують захищати цивільних осіб від насильства. Вбивства цивільних осіб під час війни в Україні, зокрема після повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, є одним із найгірших аспектів конфлікту. Масові вбивства, катування, тортури та інші злочини проти людяності стали частиною військових дій, що відбувалися на території України. Це також є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій, які забороняють нападати на мирне населення і зобов'язують захищати цивільних осіб від насильства.

Буча (березень 2022): Одним із найбільш відомих і шокуючих випадків є трагедія в місті Буча під Києвом. Після того, як російські війська залишили цей район, вулиці були заповнені тілами мирних жителів. Від 300 до 400 цивільних осіб були вбиті, а багато з них мали ознаки катувань, зокрема зв'язані руки, вогнепальні поранення в голову та інші сліди насильства. Влада України та міжнародні організації почали розслідування, вважаючи ці вбивства військовими злочинами, а також акцією терору проти цивільного населення.

Ізюм (вересень 2022): Під час окупації міста Ізюм на Харківщині російські війська вчиняли жорстокі злочини проти мирного населення. Після звільнення міста були знайдені масові поховання, де були поховані десятки мирних жителів, багато з яких мали ознаки насильницької смерті — поранення в голову, катування, спалення тіл.

Маріуполь (2022): У Маріуполі, що був заблокований і обстрілюваний російськими військами понад два місяці, тисячі мирних жителів загинули внаслідок обстрілів та авіаударів. Однією з найбільш трагічних подій стало знищення драмтеатру в Маріуполі, де перебувало багато мирних людей, які сховалися від обстрілів. Росія заперечувала свою причетність до бомбардування, але численні свідчення, а також супутникові знімки вказують на те, що саме російські війська неодноразово обстрілювали мирні об'єкти.

Чорнобильська зона: Під час вторгнення на території Чорнобильської зони було зафіксовано численні випадки знущання над мирними жителями, серед яких були охоронці, місцеві жителі та працівники атомної станції. Спостерігались випадки катувань і вбивств, а також використання цивільних як «живі щити». Російська армія цілеспрямовано обстрілювала житлові квартали, лікарні, школи, університети, бази для біженців, що є прямим порушенням норм міжнародного права. Застосування важких артилерійських систем, авіаударів, ракетних ударів по містах та селах сприяло величезній кількості жертв серед мирного населення.

Протягом війни російські війська також застосовували психологічний терор, включаючи погрози, насильницьку депортацію цивільних осіб на територію Росії. Люди, які залишались у містах, що зазнавали бомбардувань і обстрілів, часто були змушені ховатися в підвалах, втрачаючи зв'язок зі світом і зазнаючи жорстоких умов існування. Психологічний терор і депортація в Україні під час воєнного стану стали одними з найболючіших аспектів, які мали величезний вплив на життя мирного населення. З моменту введення воєнного стану через агресію Росії, українці стали жертвами не тільки фізичних нападів, але й психологічних атак, що мали на меті зламати їхній дух і змусити покинути рідні землі. Пропаганда, що надходить з боку ворога, стає важливим інструментом психологічного впливу. Телевізійні та інтернет-ресурси, що перебувають під контролем агресора, намагаються вплинути на свідомість громадян, сіють страх, паніку та недовіру до влади. Відчуття безвиході, що спричиняється постійними загрозами і нападами, змушує людей піддаватися стресу, тривожності, депресії.

Додатково до цього, використання методів психологічного терору включає в себе й інші форми впливу: проведення пропагандистських кампаній, які обіцяють мир, якщо люди підтримають окупантів, або застосування соціальних мереж для поширення неправдивої інформації та залякувань. Люди, які опиняються в зонах бойових дій, зазнають постійного стресу через можливість потрапити під обстріли, а також через загрозу бути захопленими в полон або депортованими.

Депортація стала однією з основних стратегій агресора для послаблення духу українців і зміни демографічної ситуації. Зокрема, у деяких районах, що знаходяться під окупацією, спостерігаються масові примусові евакуації мирних жителів. Російські окупанти застосовують методи, що порушують міжнародні норми права, примушуючи людей залишати свої домівки або навіть вивозячи їх до Росії, часто без їхнього бажання та без належного правового оформлення.

Депортація, як інструмент психологічного терору, створює відчуття безпорадності та страху, оскільки люди втрачають не тільки свої домівки, а й культурні й соціальні зв'язки. Це також викликає глибоке почуття горя та травми, оскільки втратити рідне місце, сімейні традиції та частину власної ідентичності – це величезний психічний шок. Російські війська застосовували практики депортації українців, зокрема дітей, на території Росії або в контрольовані нею райони. Згідно з міжнародним правом, примусова депортація є одним із актів, що можуть класифікуватися як частина геноциду.

Крім того, через депортацію вивозяться не лише дорослі, а й діти, що ще більше загострює ситуацію. Втрата рідних людей, фізичне насильство або загроза насильства залишають незагойні рани на психіці українців. Це не лише травмуючий досвід для переселенців, але й для тих, хто залишився в Україні та чекає на повернення своїх близьких.

Низка країн, зокрема Польща, Литва та Латвія, а також міжнародні організації, зокрема Парламентська асамблея Ради Європи, визнали дії Росії в Україні як геноцид. Українська влада активно використовує цей термін у міжнародних позовах до міжнародних судів, зокрема в контексті кримінальних переслідувань.

Висновки. Такі організації, як Human Rights Watch, Amnesty International та Міжнародний кримінальний суд активно займаються збором доказів військових злочинів та злочинів проти людяності, скоєних Росією під час агресії проти України. ООН та ЄС також висловлюють стурбованість щодо систематичного знищення цивільного населення та порушень міжнародного гуманітарного права. Вже було багато закликів до притягнення російських військових і політичних лідерів до відповідальності за скоєні злочини. Міжнародний суд ООН вважається ключовим органом, який може визначити, чи є дії Росії геноцидом. Суд вже ухвалював рішення, стосуючись подібних обвинувальних актів, і важливим кроком буде розслідування геноциду в Україні на найвищому рівні. Рішення міжнародних судів зможуть мати довгостроковий ефект і встановити юридичну відповідальність за вчинене насильство.

Вбивства цивільних осіб під час війни в Україні стали однією з найгірших трагедій цього конфлікту. Вони є яскравим прикладом грубого порушення міжнародного права і порушення прав людини. Психологічний терор і депортація під час воєнного стану є частиною стратегії агресора, метою якої є не лише захоплення територій, але й руйнування морального і психологічного стану населення України. Це має довгострокові наслідки для постраждалих людей, для їхніх родин і для

цілого суспільства, оскільки пережиті травми впливають на покоління, що росте в умовах війни. Проте, важливо зазначити, що більшість таких актів насильства мають не лише індивідуальний, а й системний характер, що свідчить про намір агресора використовувати терор як частину військової стратегії для залякування і покори цивільного населення.

Міжнародні організації та суди повинні прийняти активні заходи для притягнення винних до відповідальності та забезпечення справедливості для жертв цього насильства.

Під час війни важливо не лише документувати та засуджувати акти насильства, але й створювати правові механізми для покарання винних у злочинах проти людства, зокрема геноциді. Довгострокова робота в цьому напрямку допоможе відновити справедливість і запобігти повторенню таких злочинів у майбутньому.

Концепція геноциду, що виникла як результат досвіду масових убивств у ХХ столітті, стала важливою частиною міжнародного права. Це визначення сприяло створенню правових норм і інститутів для боротьби з такими злочинами. І хоча багато країн і міжнародних організацій продовжують працювати над тим, щоб запобігти геноциду, реальність показує, що подібні трагедії можуть повторюватися, якщо міжнародне співтовариство не вживатиме рішучих заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Європейську конвенцію з прав людини Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97.
3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997, № 40, ст. 263. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
7. Венедіктова: як громадянин вважаю, що Росія здійснює геноцид українців, а як прокурор маю це довести. Інтерфакс-Україна: веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/826975.html>.
8. Азаров Д.С., Венгер В.М., Коваль Д.О., Нуріджанян Г.С. Війна Росії проти України як геноцид українського народу; пер. з англ. Дениса Азарова. *Наукові записки НаУКМА*. Юридичні науки. 2023. Т. 11. С. 12–39.
9. Грицюк В., Лисенко О. Війна Російської Федерації проти України: та економічний вимір. *Український історичний журнал*. 2023. С. 5. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21SRW=name&S21SRD=UP&S21REF=10&S21CNR=50&S21STN=1&S21FMT=j_brief&C21COM=S&2_S21P03=VTYP=&2_S21STR=J.
10. Суверенітет держави. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: Довіра, 1996. С. 942.